

biblio.ugent.be

The UGent Institutional Repository is the electronic archiving and dissemination platform for all UGent research publications. Ghent University has implemented a mandate stipulating that all academic publications of UGent researchers should be deposited and archived in this repository. Except for items where current copyright restrictions apply, these papers are available in Open Access.

This item is the archived peer-reviewed author-version of:

***L'Union fait la force!* 125 Jaar verbondenheid van vrederechters in België**

Bruno Debaenst

In: M. VAN WILDERODE, B. JANSSENS, Ch.-E. DE FRÉSART & J.-H. TASSET (eds.), *125 jaar nabijheidsrechters - 125 ans de justice de proximité*, Brugge, Die Keure, 2017, 31-42 (Dossiers Tijdschrift van de Vrede- en Politiechters, deel 25).

To refer to or to cite this work, please use the citation to the published version:

B. DEBAENST, *L'Union fait la force!* 125 Jaar verbondenheid van vrederechters in België, in: M. VAN WILDERODE, B. JANSSENS, Ch.-E. DE FRÉSART & J.-H. TASSET (eds.), *125 jaar nabijheidsrechters - 125 ans de justice de proximité*, Brugge, Die Keure, 2017, 31-42 (Dossiers Tijdschrift van de Vrede- en Politiechters, deel 25).

L'Union fait la force! 125 Jaar verbondenheid van vrederechters in België - Bruno Debaenst¹

De onmiddellijke aanleiding voor het ontstaan van het *Journal des Juges de Paix* (°1892) en de *Union des Juges de Paix* (°1893) ligt bij minister van justitie Jules Lejeune.² Bij het grote publiek is Lejeune vooral bekend door de naar hem genoemde wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling uit 1888.³ De minister had, in tegenstelling tot veel van zijn voorgangers, duidelijk een boontje voor de vrederechters. Zo riep hij in 1892 alle vrederechters bijeen in Brussel om de nieuwe wet op de landloperij van 27 november 1891 met hen te bespreken.⁴ Het gebeuren was een groot succes, met slechts enkele vrederechters die op het appel ontbraken. Het bleef overigens niet bij een eenmalig initiatief. Zo drong minister Lejeune er op 21 maart 1893 bij de vrederechters op aan om jaarlijks een congres te organiseren. Zij gaven aan deze oproep gevolg en kwamen op 9 april 1893 opnieuw bijeen. Op dit tweede congres werd de *Union des Juges de Paix* boven de doopvont gehouden.⁵ Eveneens werd het *Journal des Juges de Paix*, dat al sinds 1 oktober 1892 verscheen, als huisblad geadopteerd.⁶

In 2017 is het dus 125 jaar geleden dat de vrederechters zich beginnen verenigen zijn, wat de perfecte aanleiding vormt voor een kleine rechtshistorische excursie. Ik heb mij namelijk de vraag gesteld waarom het Tijdschrift en het Verbond zo'n instant succesverhaal waren. Los van Lejeune en de figuren van de vrederechters die de concrete stappen gezet hebben, zijn er volgens mij twee dieperliggende verklaringen, namelijk de juridisering van het beroep, die de taak van de vrederechters steeds complexer maakt(e), en de psyché van deze bijzondere groep van magistraten.

De juridisering van het beroep

De moderne vrederechters zijn een kind van de Franse revolutie.⁷ Met de Franse verovering van onze gebieden in 1795 schoten ze ook hier wortel. Frappant is dat er aanvankelijk geen rechtskennis vereist was om vrederechter te worden. Om het met de woorden van Thouret⁸ te zeggen in zijn

¹ De auteur is historicus, jurist, criminoloog en doctor in de rechten. Hij is gespecialiseerd in de Belgische rechtsgeschiedenis van de negentiende en twintigste eeuw. Deze bijdrage wordt opgedragen aan Patrick Vandierendonck, vrederechter van Torhout en begenadigd bugelspeler, naar aanleiding van zijn opruistelling in 2016.

² Voor een uitstekende studie over Minister Lejeune, zie het werk van de betreurde Stef Christiaens: S. CHRISTIAENS, *Tussen klassieke en moderne criminele politiek. Leven en beleid van Jules Lejeune*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2004.

³ De Wet van 31 mei 1888, *Belgisch Staatsblad* 3 juni 1888.

⁴ Wet van 27 november 1891 tot beteugeling van de landloperij en de bedelarij, *Belgisch Staatsblad* 3 december 1891, 3531 (opgeheven op 1 maart 1993).

⁵ Voor de details, zie het verslag dat verschenen is in het Tijdschrift voor vrederechters, naar aanleiding van de dertigste verjaardag: J. DELARUWIÈRE, *Trente ans après!*, *Journal des juges de paix* 1922, 3-11.

⁶ Voor een overzicht en contextualisering van dit tijdschrift, zie S. VANDENBOGAERDE, "Vive Lejeune! Het Tijdschrift van de Vrederechters", in G. Martyn, *Scènes uit de geschiedenis van het vredegerecht*, Brugge, Die Keure, 2011, 129-146.

⁷ Voor een overzicht van de geschiedenis van de vrederechters, zie G. MARTYN, *Scènes uit de geschiedenis van het vredegerecht: verslagboek van de eerste dag van het internationaal colloquium 'De vrederechter in Europa'*, Gent/Rotterdam, Dossiers Tijdschrift van de Vrede- en Politierichters, Brugge, Die Keure, 2011.

⁸ Jacques-Guillaume Thouret (1746-1794) was advocaat bij het Parlement de Normandie. Hij werd gekozen als afgevaardigde van de Derde Stand van Rouen en vervolgens de Assemblée nationale, waarvan hij ook drie keer de voorzitter was. Hij hield zich onder andere bezig met de nieuwe gerechtelijke organisatie. Hij stierf in 1794, tijdens de Terreur, onder de guillotine.

verslag aan de *Assemblée nationale*:⁹ “*Il faut que tout homme de bien, pour peu qu’il ait d’expérience et d’usage, peut être juge de paix*”. Tot het midden van de negentiende eeuw was het niet formeel vereist dat de vrederechters het diploma van doctor in de rechten hadden,¹⁰ al moet dit genuanceerd worden: wijlen Jean-Pierre Nandrin heeft in zijn wetenschappelijk onderzoek aangetoond dat de ministers van justitie vanaf 1833 systematisch juristen tot vrederechter benoemden, ook al was dit dus geen formele vereiste.¹¹

De oorspronkelijke afwezigheid van de vereiste van juridische bagage hoeft niet te verbazen. Om te beginnen was de maatschappij aan het begin van de negentiende eeuw veel minder gejuridiseerd dan vandaag. Ik kan in dit verband verwijzen naar een boeiende bijdrage van Matthias E. Storme, die een analyse gemaakt heeft van de juridisering van sociale verhoudingen van de negentiende eeuw tot vandaag.¹² Concreet heeft hij voor een aantal levensterreinen - zoals het onderwijs, de gezondheidszorg, de armenzorg, de politie, de arbeidsverhoudingen, de religie, de private ruimte en de gezinsverhoudingen - een vergelijking gemaakt tussen de situatie in de negentiende eeuw en vandaag, om vast te stellen dat er op al deze terreinen een ingrijpend proces van juridisering plaatsgevonden heeft. Dit houdt mutatis mutandis in dat veel van de geschillen die in de negentiende eeuw voor de vrederechters gebracht werden, loutere feitenkwesties waren, die op een feitelijke manier beslecht werden, zonder al te veel juridische onderbouw.

Dit hangt nauw samen met de belangrijke verzoenende functie van de vrederechters. Vrederechter Joseph Wouters¹³ omschreef het op Congres van de vrederechters van 1904 als volgt:¹⁴ “*Dans notre pays, le Juge de paix n’est pas un justicier, un “fabricant de jugement”, c’est surtout et avant tout un conciliateur. (...) Nous désirons que le Juge de paix reste avant tout un magistrat conciliateur. C’est à nos yeux son caractère traditionnel, c’est l’esprit qui a présidé à la création de cette magistrature*”. Hieruit blijkt dat de vrederechters aan het begin van de twintigste eeuw de verzoeningsfunctie nog steeds als hun belangrijkste taak beschouwden.

De wetgever hechtte, in de negentiende eeuw net zoals vandaag opnieuw, dan ook veel belang aan verzoeningen, zoals bijvoorbeeld blijkt uit het Napoleontische Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering van 1806. Artikel 48 bepaalde namelijk dat (de meeste) geschillen die voor de rechtbank van eerste aanleg gebracht moesten worden, eerst een verplichte voorafgaande verzoeningsprocedure bij de vrederechter moesten doorlopen: “*aucune demande principale introductive d’instance entre parties capables de transiger, et sur des objets qui peuvent être la matière d’une transaction, ne sera reçue dans les tribunaux de première instance, que le défendeur*

⁹ Zoals geciteerd door Merlin: M. MERLIN, *Répertoire universel et raisonné de jurisprudence*, Paris, 1808, deel VI, p. 528.

¹⁰ Dit wijzigde met de Wet op het universitair onderwijs van 15 juli 1849, dat stelde dat de kandidaat vrederechters doctor in de rechten moesten zijn. Zie *Belgisch Staatsblad* 19 juli 1849.

¹¹ Zie J.-P. NANDRIN, *La justice de paix à l’aube de l’indépendance de la Belgique (1832-1848). La professionnalisation d’une fonction judiciaire*, Brussel, Publications des Facultés universitaires Saint-Louis, 1998.

¹² Deze tekst is in verschillende versies gepubliceerd, maar kan eenvoudig geraadpleegd worden via: https://www.academia.edu/11398238/DE_JURIDISERING_VAN_SOCIALE_VERHOUDINGEN_VAN_DE_NEGENTIE_NDE_EEUW_TOT_VANDAAG.

¹³ Joseph Wouters (*6 maart 1855) was vanaf 1890 vrederechter van het kanton Ukkel. Zie <http://www.bejust.be/tools/prosopography-belgian-magistrates>.

¹⁴ *Journal des Juges de Paix* 1904, 370-371.

n'ait été préalablement appelé en conciliation devant le juge de paix, ou que les parties n'y aient volontairement comparu." Een verplichting die pas in 1911 afgeschaft werd.¹⁵

Een verzoening houdt niet per definitie een afwezigheid van juridische argumentatie in - wel integendeel - maar in de praktijk is verzoenen toch vooral een kwestie van feitelijke appreciatie, van geven en nemen, van billijkheid, van water bij de wijn doen, van psychologisch inzicht, van praktisch vernuft, van de onderbuik, ..., eerder dan de uitkomst van de loutere afweging van juridische argumentatie.

De belangrijke rol van verzoening betekent niet dat de vrederechters niet reeds vanaf het begin (1790) uitspraak moesten doen als rechter. Zo was er allereerst de algemene bevoegdheid voor betwistingen van relatief geringe waarde. In 1841 ging het bijvoorbeeld om geschillen voor minder dan 200 frank. Ik schrijf doelbewust "relatief" geringe waarde: wanneer men weet dat een gemiddeld dagloon omstreeks het midden van de negentiende eeuw ongeveer anderhalve frank bedroeg, is 200 frank toch niet zo gering... Daarnaast waren er in 1790 ook al een reeks bijzondere bevoegdheden, zoals voor schade door mens of dier veroorzaakt aan velden, vruchten en te velde staande gewassen; het verplaatsen van paalstenen, usurpatie van gronden, bomen, hagen, grachten en andere afsluitingen, werken uitgevoerd op de waterlopen en andere bezitsvorderingen; huurherstellingen aan huizen en pachthoeven; vergoedingen gevorderd door pachters of huurders wegens ongenot en door de eigenaars wegens toegebrachte beschadigingen; betaling van het loon van werklieden en huisbedienden en de uitvoering van de wederzijdse verplichtingen van meesters en dienstboden of arbeidspersoneel en tenslotte vorderingen op grond van mondelinge beledigingen, vechtpartijen en handtastelijkheden waarvoor de partijen geen klacht ingediend hadden.¹⁶ Artikel 9 van het Decreet van 6-27 maart 1791 breidde de bevoegdheid uit tot geschillen tussen bepaalde bloedverwanten. In de navolgende jaren werden nog meerdere bijzondere bevoegdheden toegekend.

Na de Belgische onafhankelijkheid werd bij artikel 1 van de Wet van 5 oktober 1833 aan de vrederechters de bevoegdheid verleend om kennis te nemen van de vorderingen tot ontbinding van huurovereenkomsten wegens niet-betaling van de huurprijzen, van de vorderingen tot uitdrijving bij het eindigen van huren of pachten, en van de vorderingen tot geldigverklaring van het pandbeslag, op voorwaarde dat de huur- of pachtprizen niet hoger zijn dan de grenzen van hun bevoegdheid.¹⁷ In 1841 kwam er een nieuwe wet op de bevoegdheid in burgerlijke zaken, waarbij de reeds bestaande bevoegdheden van de vrederechters quasi ongewijzigd overgenomen werden.

In de tweede helft van de negentiende eeuw ging de toename van de materiële bevoegdheden van de vrederechter traag maar gestaag voort. Vermeldenswaardig in dit verband is de Wet van 25 maart 1876, die een Eerste Titel van het voorafgaande boek aan het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering toevoegde.¹⁸ Wat de algemene bevoegdheid betreft werd de maximumgrens van de geschillen opgetrokken tot 300 frank. Verder werd in artikel 3 van de wet in veertien puntjes een

¹⁵ Enig artikel Wet van 12 augustus 1911, *Belgisch Staatsblad* 19 augustus 1911.

¹⁶ K. VELLE, *op. cit.*, 95-96.

¹⁷ K. VELLE, *op. cit.*, 98-99.

¹⁸ Deze wet was het resultaat van de werkzaamheden van de commissie Allard, die belast was met de herziening van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. Het was de bedoeling dat heel het Wetboek herzien ging worden, maar het Ontwerp Allard zou - met uitzondering van die voorafgaande titel - dode letter blijven. Momenteel is Maarten Vankeersbilck aan de Universiteit Gent bezig met een proefschrift over de hervormingen van de burgerlijke rechtspleging, met inbegrip van een analyse van het Ontwerp Allard.

overzicht gegeven van de bijzondere bevoegdheden van de vrederechters. Het artikel zou ongewijzigd blijven bestaan tot 1935, wat niet wil zeggen dat de vrederechters er ondertussen niet nog tal van bijzondere bevoegdheden bij kregen.

In een eerdere bijdrage heb ik mij al eens toegelegd op de onderliggende dynamiek van de tendens van de wetgever (in de brede zin) om bevoegdheden toe te wijzen aan - en vervolgens eventueel weer af te nemen van - de vrederechters.¹⁹ Aanleiding was de vraag waarom precies de vrederechters in 1903 de bevoegdheid kregen voor het arbeidsongevallencontentieux. Uit mijn analyse bleek dat het toewijzen van nieuwe bevoegdheden vooral een uiting was van het vertrouwen van de wetgevende macht in de vrederechters, terwijl dat het terug afnemen te verklaren valt vanuit rationalisatiebewegingen, eerder dan vanuit motieven van wantrouwen. Zo was het logisch dat de nieuwe arbeidsgerechten in 1967, met de invoering van het nieuw Gerechtelijk Wetboek, de bevoegdheid kregen om arbeidsongevallen te beoordelen, net zoals het recent logisch was dat de nieuwe familierechtbanken de familierechtelijke bevoegdheden toegewezen kregen die voorheen aan de vrederechters toebehoorden (o.a. de dringende en voorlopige maatregelen, vervat in artikel 223 BW).

Het is interessant om vast te stellen dat de vrederechters hun nieuwe bevoegdheden altijd verwelkomd hebben als een bevestiging van hun goede functionering en als blijk van vertrouwen en waardering. In het *Journal des Juges de Paix* van 1904 klonk het als volgt: *“Eh bien, dans les circonstances actuelles, j’estime que nous devons répondre avec enthousiasme, avec générosité. Le pays a confiance en nous, la société met en nous son espoir: nous nous devons à nous-mêmes de nous montrer prêts à mériter la confiance qu’on nous témoigne. Disons donc que nous acceptons, et de tout cœur, les missions nouvelles qu’on veut nous donner”*.²⁰ Op het congres van hetzelfde jaar werd de voortdurende toename van bevoegdheden omschreven als *“un phénomène qui mérite d’attirer l’attention du magistrat, de l’homme d’État et de l’historien”*.²¹ Genoteerd. Volgens de auteur hing dit samen met de transformatie van de gerechtelijke organisatie zelf, waarbij er een toenemende behoefte was aan snellere en meer persoonlijke rechtspraak, die minder abstract en formalistisch was. In 1905 telde het overzicht van alle nieuwe wetgeving in verband met de vrederechters sinds het ontstaan van het *Journal* (in 1892) maar liefst acht bladzijden, waarop vrederechter Wyeland²² opmerkte:²³ *“Il aura prouvé, en tout cas, suffisamment combien le législateur porte intérêt à la magistrature cantonale.”*

Een ander voorbeeld is de Wet van 12 augustus 1911, waarover minister van justitie Carton de Wiart²⁴ in de memorie van toelichting schreef:²⁵ *“L’extension de compétence que tend à réaliser le*

¹⁹ B. DEBAENST, Een ‘accident de parcours’? De bevoegdheid van de vrederechter voor arbeidsongevallen in de wet van 1903, in: G. MARTYN (ed.), *Scènes uit de geschiedenis van het vredegerecht/Scènes de l’histoire de la justice de paix*, Brugge, Die Keure, 2011, 147-165.

²⁰ *Journal des Juges de Paix* 1904, 383.

²¹ *Journal des Juges de Paix* 1904, 328.

²² G. Wyeland was achtereenvolgens vrederechter van Mesen (1890-1896), Torhout (1896-1911) en Brussel, eerste kanton (1911-?). <http://www.bejust.be/tools/prosopography-belgian-magistrates>

²³ *Journal des Juges de Paix* 1905, 255.

²⁴ Henri Carton de Wiart (1869-1951) was een Belgisch politicus van de PSC, die onder andere minister van justitie (1911-1918) en eerste minister (1920-1921) was. Voor meer informatie, zie *Biographie nationale* 1985, deel 44, laatste supplement (deel XVI), 164-179, online te consulteren via www.academieroyale.be.

²⁵ Exposé des motifs, Projet de loi étendant la compétence des juges de paix, *Stukken Kamer* 1910-1911, nr. 181, p. 2.

projet aura le grand avantage de désencombrer les tribunaux de première instance des centres urbains, de rapprocher la justice des justiciables, de simplifier la procédure et de réduire les frais, en un mot, d'obtenir, dans un grand nombre d'affaires, une justice plus facile, plus prompte et plus économique."

In 1913, naar aanleiding van het twintigjarig bestaan van het *Journal*, luidde het als volgt:²⁶ *"Voyez d'autre part la confiance que nous témoignes le législateur. Quelle loi se fait donc aujourd'hui qui ne nous attribue compétence? Quelle loi se vote qui ne nous accorde, dans son exécution, un rôle important? Pour n'en citer qu'une seule, quelle extension d'attributions ne nous a apportée la loi du 24 décembre 1903 sur les accidents du travail? ... et la façon dont il est démontré aujourd'hui, malgré les quelques critiques inévitables du début, que nous avons su accomplir notre tâche fera que dans l'avenir, plus encore que dans le passé, l'on s'adressera à nous, à chaque vote de loi nouvelle."*

In 1920 werd dit nogmaals benadrukt door Carton de Wiart:²⁷ *"Toutefois, la sympathie qu'il éprouve pour la juridiction cantonale s'est manifestée surtout par l'habitude qu'il a prise de recourir à l'aide du Juge de paix, chaque fois qu'il s'avise d'ajouter quelque nouveau chapitre à nos codes ou à nos lois spéciales. Juridiction gracieuse et juridiction contentieuse, compétence toujours élargie d'ordre civil ou répressif, attributions administratives et électorales, formation du jury, assurances et accidents du travail, fréquentation scolaire, vérification des déclarations au fisc, dans tous ces domaines, et dans bien d'autres, le Juge de paix apparaît de plus en plus comme le serviteur à tout faire de l'Etat moderne."*

Toch werden door de vrederechters ook af en toe een kanttekeningen geplaatst bij die steeds maar toenemende bevoegdheden. In 1904 klonk het: *"On peut dire, sans crainte de tromper semble-t-il, qu'à leur avis l'extension de compétence des Juges de paix a atteint, s'il ne l'a dépassée, l'extrême limite de ce qui est tolérable. Aller plus loin c'est dénaturer l'institution; c'est aussi ruiner son efficacité en l'écrasant sous un labeur excessif."*²⁸

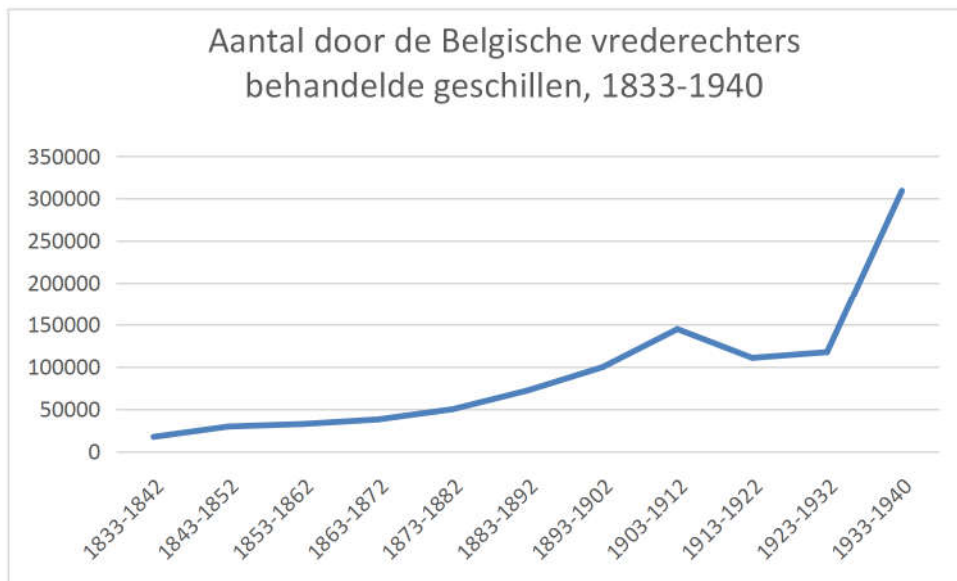
Dat deze opmerking niet zomaar uit de lucht gegrepen was, wordt duidelijk wanneer men een blik werpt op onderstaande grafiek, die een overzicht geeft van het aantal door de Belgische vrederechters behandelde geschillen in de periode 1833 tot 1940.²⁹

²⁶ *Journal des Juges de Paix* 1913, 449.

²⁷ *Journal des Juges de Paix* 1920, 114.

²⁸ *Journal des Juges de Paix* 1904, 329.

²⁹ Het gaat concreet om tienjaarlijkse gemiddelden. De cijfers werden geput uit volgend werk: K. VELLE, *Het vredegerecht en de politierechtbank (1795-1995). Organisatie, bevoegdheden en archiefvorming*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1995, p. 89.

Uit de grafiek blijkt duidelijk dat er een voortdurende toename geweest is van het aantal behandelde geschillen, met een versnellingsmoment op het einde van negentiende en het begin van de twintigste eeuw, wat verklaard kan worden door de nieuwe bevoegdheden die zij op dat ogenblik kregen.

Hierboven hebben we steeds over de burgerlijke bevoegdheden van de vrederechters gesproken, maar zij hadden vanaf het begin ook strafrechtelijke bevoegdheden, waar zich vanaf het midden van de negentiende eeuw een gelijkaardige bevoegdheidstoename voordeed. Er kan bijvoorbeeld gewezen worden op de wet van 1 mei 1849 *'sur les tribunaux de police simple et correctionnelle'*, waarbij de bevoegdheden van de vrederechters, rechtsprekend in strafzaken, sterk uitgebreid werden.³⁰ Vrederechter Louis Descamps³¹ schreef over deze wet het volgende:³² *"Proposé en vue de rendre le cours de la justice plus prompt, de donner de nouvelles garanties aux prévenus et aux accusés, de réaliser des économies en réduisant le personnel des cours et de plusieurs tribunaux, cette loi a modifié profondément l'organisation judiciaire et cette modification ne fut pas admise sans opposition."*

De tegenstanders plaatsten met name grote kanttekeningen bij de juridische kennis van de vrederechters, wat niet zonder voorwerp was: vooral voor de geïsoleerde vrederechters op het platteland was het niet altijd eenvoudig om zich deze nieuwe bevoegdheden, in al hun complexiteit, toe te eigenen, zoals de vrederechters in 1902 zelf toegaven in hun tijdschrift:³³ *"(...) pour un grand nombre, pour ceux surtout qui se trouvaient confinés dans des cantons exclusivement ruraux et quelque peu excentriques, il n'était guère possible de se tenir au courant des progrès réalisés dans l'application des lois, ni de faire bénéficier leurs administrés des pratiques utiles que l'expérience avait suggérées à des collègues mieux en situation de s'éclairer."*

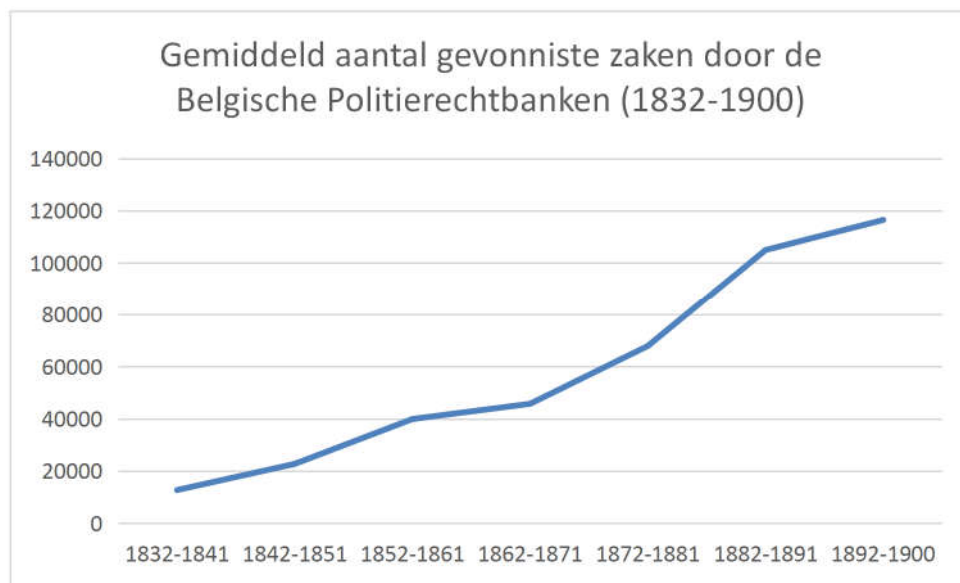
³⁰ K. VELLE, *op.cit.*, 249.

³¹ Louis Descamps was achtereenvolgend plaatsvervangend vrederechter van Sint-Joost-ten-node (1887-1890), Schaarbeek (1890-1892) en het eerste kanton Brussel (1892-1893); vanaf 1893 was hij vrederechter te Chièvres. <http://www.bejust.be/tools/prosopography-belgian-magistrates>

³² Zoals geciteerd door VELLE, *loc. cit.*

³³ *Journal des Juges de Paix* 1902, 273.

In de daaropvolgende jaren nam het aantal strafrechtelijke bevoegdheden alleen maar toe, zoals in 1867, met de invoering van het nieuw Strafwetboek. Dit leidde, net zoals bij de burgerlijke zaken, tot een grote toename van het aantal gevonniste zaken, zoals de onderstaande grafiek aantoont:³⁴

De oprichting van het *Journal* en de *Union* kwamen er met andere woorden niet toevallig. Ze vormden het antwoord op een reële vraag die op dat ogenblik bestond, om via samenwerking de nieuwe uitdagingen waar zij mee geconfronteerd werden, de baas te kunnen. In de eerste bladzijden van het *Tijdschrift* valt te lezen dat het nieuwe blaadje diende als platform ter behartiging van "*les intérêts de la corporation, si l'on peut ainsi parler*". Het was ook een forum ter broodnodige uitwisseling van (juridische) kennis:³⁵ "*Et cependant, seuls, isolés dans leurs cantons, privés de tout commerce intellectuel en rapport avec leurs fonctions, n'ayant pas même la ressource d'une bibliothèque officielle, tels, hélas! se trouvent la plupart des Juges de Paix!*".

De nood veroorzaakt door de juridisering en de toename van bevoegdheden is evenwel niet de enige verklaring voor het grote en blijvende succes van het Verbond. Om dit volledig te kunnen begrijpen moeten we onze toevlucht nemen tot een moeilijk te grijpen fenomeen, namelijk de psyché van deze beroepsgroep. Uit de analyse van het *Journal des juges de paix* komen in ieder geval een aantal krijtlijnen naar voor.

De psyché van een beroepsgroep

Hierboven werd reeds het voorbeeld gegeven van een aantal criticasters die zich verzetten tegen de bevoegdheidstoename voor de vrederechters in 1849, omwille van het (vermeende) gebrek aan juridische capaciteiten van deze groep. Het is illustratief voor de pejoratieve beeldvorming die er bij velen heerste ten aanzien van de vrederechters op dat moment. Een bijkomend voorbeeld wordt gegeven door de vrederechters zelf, naar aanleiding van de oproep van minister Lejeune in 1892 om bijeen te komen in Brussel. Zo wordt in het kersverse *Journal* meegedeeld dat het initiatief door de buitenwereld blijkbaar schamper onthaald werd:³⁶

³⁴ K. VELLE, op. cit., 249 ; Het gaat opnieuw om tienjaarlijkse gemiddelden.

³⁵ *Journal des Juges de Paix* 1892, 10.

³⁶ *Journal des Juges de Paix* 1892, 37.

"Ainsi, le Congrès des Juges de Paix, attaqué, moqué, vilipendé dès qu'on en connut l'annonce, s'inaugura-t-il au milieu d'un concert de quolibets, de suspicions idiotes, de méchants propos et calembredaines, - car qu'est-ce qui va chez nous sans la zwanze?"

Het kleurrijk taalgebruik laat weinig aan de verbeelding over: de vrederechters voelden zich door deze schimpscheuten in het diepst van hun ziel gekrenkt. Hun isolement, vooral op het platteland, maakte hen kwetsbaar en droeg bij tot een negatief zelfbeeld. Dankzij de warme steun van minister Lejeune kreeg hun zelfvertrouwen een grote boost. Dit schemert duidelijk door in volgend citaat na afloop van het eerste vrederechterscongres: *"Ces magistrats, isolés dans plus de deux cents cantons, presque sans relations avec le monde judiciaire extérieur, enclins à se croire délaissés et sans importance, eurent pour la première fois pleine conscience de la dignité de leurs fonctions et de leur utilité sociale de premier ordre."*

Het vernieuwde zelfvertrouwen droeg er aan bij dat de vrederechters zichzelf als staatsdragend begonnen te beschouwen. Ze mochten misschien onderaan de hiërarchie bengelen van de gerechtelijke organisatie, dat maakte hen daarvoor niet minder belangrijk.³⁷ *"Si la magistrature cantonale n'est pas la première dans la hiérarchie judiciaire, il ne faut pas hésiter à déclarer qu'elle est la première dans l'ordre social."* In 1901 drukte vrederechter Antheunis³⁸ de wens uit dat het vredegerecht de basis zou worden van de gerechtelijke organisatie.³⁹ De vrederechters stonden dan ook ten dienste van het openbaar belang. Carton de Wiart formuleerde het als volgt:⁴⁰ *"La plus touchante confraternité est mise avant tout au service de la chose publique. Discours et rapports, délibérations et conclusions témoignent d'un patriotisme de bon aloi et d'une sagesse toujours équilibrée"*.

In het *Journal des juges de paix* zijn overigens talloze verwijzingen terug te vinden naar de vaderlandslievendheid van de vrederechters. Naar aanleiding van de opruistelling van vrederechter de Lexhy werd het volgende neergepend:⁴¹ *"Le drapeau national flottait aux fenêtres de l'hôtel communal et lorsque M. Philippe de Lexhy, accompagné de Mme de Lexhy, de ses enfants et de sa famille, fit son entrée, il fut accueilli par les acclamations de la nombreuse assistance qui se pressait dans le local trop étroit de la justice de paix et par les accents de la Brabançonne, qu'exécutait l'excellente symphonie de Hollogne-aux-Pierres."* Dit patriottisme ging gepaard met een grote liefde voor het Koningshuis. Talloos zijn de royalistische verwijzingen in het *Journal*, zoals bijvoorbeeld de brief uit 1900 om prins Albert geluk te wensen met zijn verloving, of het medeleven in 1902 met het overlijden van koningin Marie-Henriette, de echtgenote van Leopold II. Het Verbond is dan ook niet toevallig Koninklijk geworden.⁴²

³⁷ *Journal des Juges de Paix* 1913, 450.

³⁸ Gentil Antheunis (1840-1907) was achtereenvolgens vrederechter van Oostrozebeke, Torhout, Halle en het eerste kanton Brussel. Hij speelde een belangrijke rol in het ontstaan en de ontwikkeling van het tijdschrift en het verbond. Zie S. VANDENBOGAERDE, "Vive Lejeune! Het Tijdschrift van de Vrederechters", in G. Martyn, *Scènes uit de geschiedenis van het vredegerecht*, Brugge, Die Keure, 2011, 129-146.

³⁹ *Journal des Juges de Paix* 1901, 294.

⁴⁰ *Journal des Juges de Paix* 1920, 116.

⁴¹ *Journal des Juges de Paix* 1904, 13.

⁴² Het epitheton "Koninklijk" is een gunst die verleend kan worden door de Koning. De belangrijkste voorwaarde bestaat erin dat de vereniging in kwestie minstens vijftig jaar moet bestaan.

De vrederechters waren niet alleen vaderlandslievend en royalistisch, maar stonden van alle magistraten ook het dichtst bij de bevolking. Carton de Wiart verklaarde hierover in 1920:⁴³ *“Aucune n’est plus près du peuple, plus près de son intelligence, de son cœur; aucune ne se prête mieux à faire pénétrer le sentiment du droit dans l’âme des citoyens.”* Waar men ook kwam langs Belgische wegen, men kwam er vrederechters tegen, of het nu ging om *“des Polders flamands ou des plateaux d’Ardenne, du pays des bruyères ou du pays des terrils, des ruches industrielles ou des thébaïdes rurales”*.⁴⁴

Carton de Wiart noemde nog enkele andere eigenschappen op die een goede vrederechter moest hebben.⁴⁵ Zo moest hij onafhankelijk zijn, wars van elke politieke, religieuze of sociale overtuiging. Hij moest naar iedereen luisteren met gelijke aandacht en voorkeur, zelfs naar hen die hij zelf niet erg kon smaken of die hij wantrouwde. Hij moest ook een luisterend oor bieden: de arme ziel die zich voor hem bevond, had nu eenmaal de behoefte om zijn hart te luchten. Maar bovenal moest de vrederechter een groot hart hebben:⁴⁶ *“Vous avez une large et importante part de toutes les besognes, ce qui témoigne qu’on vous sait savants, indépendants et dévoués. Je soulignerais volontiers, s’il était nécessaire, cette dernière qualité de votre magistrature: la bonté. Oui, ayez-en le souci constant... votre vie exige beaucoup d’amour, amour de la justice, des humbles, des faibles, des incapables... Sachez vous dépenser et vous donner de tout l’élan de votre cœur. Par-là ressortira davantage encore la caractéristique de votre mission.”*

Het is vooral in de *in memoriams* dat het prototype van *“le bon juge de paix”* doorschemert.⁴⁷ Over vrederechter Deswatines⁴⁸ werd bijvoorbeeld geschreven:⁴⁹ *“(…) ses anciens justiciables peuvent attester, sous la foi de leur expérience, qu’il fut magistrat intègre, impartial et qu’il incarna le type du Juge de paix d’un accès facile, simple, accueillant. Toutefois, ces qualités maitresses pour la juridiction gracieuse étaient chez lui doublées d’autres, indispensables pour faire un juge plus éclairé que celui défini par Thouret à la Constituante: notre collègue avait la science et l’amour du droit, dont il était le serviteur; aussi nous, qui étions les confidents de ses actes, pouvons affirmer que jamais il n’a pris une décision, rendu un jugement sans l’avoir préalablement passé au crible serré de la doctrine et de la jurisprudence.”*

De model-vrederechter was hardwerkend, gericht op verzoening en een goede jurist, waardoor hij geliefd was en vertrouwd werd door zijn rechtsonderhorigen. Alphonse Loumaye,⁵⁰ vrederechter te Héron en overleden in 1904, leek perfect aan dit beeld te voldoen.⁵¹ *“Il avait su conquérir, avec l’estime de ses justiciables, l’autorité nécessaire pour concilier les parties et rendre la justice de la façon la plus parfaite. (...) “il en était arrivé, par la confiance qu’il inspirait, à diminuer dans de très*

⁴³ *Journal des Juges de Paix* 1920, 102.

⁴⁴ *Journal des Juges de Paix* 1920, 116.

⁴⁵ *Journal des Juges de Paix* 1920, 115.

⁴⁶ *Journal des Juges de Paix* 1920, 103-104..

⁴⁷ Alhoewel dergelijke *in memoriams* met de nodige omzichtigheid benaderd moeten worden (“Over de doden niets dan goed”), kunnen zij via het gebruik van kritische discoursanalyse toch erg verhelderend zijn omdat zij een blik bieden op de waarden van zij die ze geschreven hebben.

⁴⁸ G. Deswatines (overleden in 1904), was vrederechter van Antoing van 1883 tot 1898 en van Péruwelz van 1898 tot 1904. <http://www.bejust.be/tools/prosopography-belgian-magistrates>

⁴⁹ *Journal des Juges de Paix* 1904, 267

⁵⁰ Alphonse Loumaye was vrederechter van Héron van 1867 tot 1896, waarna hij de titel van “juge de paix honoraire” kreeg tot zijn overlijden in 1904. .

⁵¹ *Journal des Juges de Paix* 1904, 269.

grandes proportions les procès qui engendrent souvent tant de haine et de dissensions”. (...) “Ses connaissances juridiques lui permettaient d’envisager d’un coup d’œil le litige ou les difficultés d’une affaire; d’autre part, il était hautement pénétré de la mission de paix qu’il était appelé à remplir chaque jour; il n’est pas, dès lors, étonnant qu’il ait pu acquérir sur ses justiciables un ascendant considérable. On peut citer comme modèle du juge conciliateur, sachant résoudre la difficulté sans léser les intérêts des parties par un compromis plutôt imposé qu’accepté et qui n’a d’autre résultat que de fournir au litige l’occasion de renaître.”

De uitstraling van één enkele vrederechter straalde af op de hele groep, en omgekeerd. Naar aanleiding van de festiviteiten van het kwarteeuw vrederechterschap van de Lexby in Hollogne-aux-Pierres werd neergeschreven:⁵² *“de telles manifestations honorent autant que ceux qui en sont l’objet que la magistrature à laquelle ils appartiennent, et nombreux sont dans nos rangs les collègues qui, par leurs talents et leur caractère, ont mérité de les provoquer.”* Woorden die anno 2017 nog niets aan actualiteit ingeboet hebben.

Besluit

De verbindende initiatieven van de vrederechters (Verbond, Tijdschrift) lenigden duidelijk een reële nood, gelet op het onmiddellijke en blijvende enthousiasme waarop ze konden rekenen. Zij doorbraken voorgoed het isolement waarin vele vrederechters, vooral op het platteland, zich bevonden. Zo hielp het Tijdschrift de communicatie bevorderen, wat geen overbodige luxe was, gezien de toenemende jurisdisering van het beroep en de voortdurend uitdeinende bevoegdheden. Het Verbond en het Tijdschrift droegen ook bij aan de zelfbewustwording van deze bijzondere groep magistraten, die tot op vandaag inderdaad de basis van de gerechtelijke organisatie vormen. In honderdvijfentwintig jaar tijd moge veel veranderd zijn, maar de factoren die het succes van het Koninklijk Verbond en zijn Tijdschrift verklaren, hebben nog niets aan belang ingeboet. Op naar de 150!

⁵² *Journal des Juges de Paix* 1904, 13.